

שמעתא עמיקתא

גליון תקפ"ו | פרשת וישלח | תשפ"ד | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

האם מותר לשחרר מחבלים תמורת שבויים

א. מצות פדיון שבויים. ב. לפדותם ביותר מכדי דמיהם / כשהפדוים הם גוף ממשלתי. ג. איך מעשיר את כדי דמיהם. ד. יש משום סכנה לשבויים. ה. עוד בענין הני"ל. ו. יש פדיון משום חשש סכנה לפדוים. ז. בלאו הכי המחבלים מנסים לפגוע. ח. הפסקת מלחמה לצורך פדיון שבויים. ט. מבצע חילוף שבויים. י. עקב המצב הקשה בארץ הקודש שמאות שבויים ר"ל ביד אויב אכזר ימחי"ש, רבים שואלים מה היא דעת תורה בענין פדיון שבויים התלוי בשחרור מחבלים רוצחים המסכנים חיי אדם. אלא ששאלה קשה כזו מסורה ליודעים את כל הפרטים הרבים והמורכבים שיש בשאלה שכזו, ולהכרעת גדולי ישראל, ועיי"כ **אין אנו באים לחוות דעתנו להלכה במקרה קשה זה** אלא באופן כללי. ויהי"ר שבזכות לימוד תורה הקד' הקב"ה יוציא מאפלה לאורה את כל השבויים במהרה.

א. מצות פדיון שבויים

איתא בבב"ב (נ. - ה.נ.) א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמור רבנן דפדיון שבויים מצוה רבה היא, א"ל דכתיב והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר למות למות, ואשר לחרב לחרב, ואשר לרעב לרעב, ואשר לשבי לשבי, ואמר רבי יוחנן כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו כו' שבי קשה מכולם דכולהו איתנהו ביה. ופרש"י שבי כולוהו איתנהו ביה - שהוא ביד העכו"ם לעשות בו כל חפצו אם למות אם לחרב אם לרעב. וכ"כ הטור (יו"ד סי' רנב) דאין מצוה גדולה כפדיון שבויים הילכך לכל דבר מצוה שגבו מעות שביעלו יוכלו לשנותן לפדיון שבויים. ופירש הב"י שם גדולה היא מכל הצדקות.

ועיי' ברמב"ם (מת"ע פ"ח ה"ה) שכתב' שבמלך שביעלו מעותיו עובר על לא תעמוד עובר על לא תעמוד על דם רעך (ויקרא ט' טו) ועל עוד לאוין ושת"י מ"ע. וכ"כ השו"ע (סעי' ב.) וכת' שם שמהאחרים לפדותם היכא דאפשר להקדים הוי כאילו שופך דמים.

ב. לפדותם ביותר מכדי דמיהם / כשהפדוים הם גוף ממשלתי

ותנן בגיטין (נה.) אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם. ואיתא בגמ' איבעיא להו האי מפני תיקון העולם משום דוחקא דצבורא הוא או דילמא משום דלא לגרבו ולייתו טפי. ופרש"י מפני דוחקא דצבורא הוא - אין לנו לדחוק הצבור ולהביאו לידי עניות שביביל אלו. דלא ילמא - דלא ימסרו עכו"ם נפשיהו וליגרבו ולייתו טפי מפני שמוכרין אותן ביוקר, ונפ"מ אם יש לו בא עשיר או קרוב שרוצה לפדותו בדמים הרבה ולא יפילו על הצבור, עיי"כ. ואמרו עוד בגמ' תיש דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בתליסר אלפי דינרי זהב, אמר אביי ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד דילמא שלא ברצון חכמים עבד, עיי"כ.

ועיי' בכתובות (נא.) דאשה שנשבת חייב בעלה לפדותה ואם אמר הרי גיטה וכתובתה ותפדה את עצמה אינו רשאי. ואיתא שם (נב.) ת"ר נשבת והוי מבקשין ממנו עד עשרה בדמיה, פעם ראשונה פודה מכאן ואילך רצה פודה רצה אינו פודה, רשב"ג אומר אין פודין את השבויין יותר על כדי דמיהם מפני תקון העולם. ופרש"י מפני תיקון העולם - שלא ירגילו להעלות על דמיהן. ופסקו בגי"ף (כתובות י"ט. ברי"ף) והרמב"ם (אישות פי"ד ה"ט) דאשתו שנשבת אינו פודה אותה ביותר מדמיה.

ועיי' בתוס' בגיטין (שם ד"ה דלא) וברא"ש (שם פי"ד סי' מד) שכתב' דאע"פ שבגטין הסתפקו האם רשאי לתת יותר מדמיו עבור קרוביו, שאני אשתו שהיא כגופו יותר מבתו, ועל עצמו לא תקנו שלא יתן כל אשר לו בעד נפשו. וכן הביא הרמב"ם בכתובות (פי"ד סי' כב) בשם הרי"ר מאיר הלוי ז"ל, וכתב שכן מסתברא.

וכת' הרי"ר (גיטין כב. דיבור ראשון) ד"י"א דאע"פ דלא איפשיטא בעיין במסי גיטין, מיפשטא בההיא דכתיבות דהרי לרשב"ג אע"פ דליכא דוחקא דצבורא אי התם דבעל חייב לפדותה אין פודין כי היכי דלא ניגרבו בהו, ופסק שם הרמב"ם (כתב"ש, ונר' שפסק כן משום דסתם מתני' הכא כוותיה הילכך בעיין מיפשטא אחריה, וכן נר' דעת הרמב"ם (שם ה"ה) שכתב' שפסקו פודין את השבויים וכו' מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים רודפים אחריהם לשבותם. ועיי"ש בגמ' (שם ה"ה) דבעיין מהתם לא מפשטא דכיון דחיי' לדוחקא דצבורא כ"ש דאיכא למיחש לדוחקא דבעל שלא לחייבו בתקנת חכמים לפדותה יותר מכדי דמיה, ואם איתא דהוה מיפשטא מההיא ברייתא הו"ל בגמ' לאיתווי הכא. אבל נר' שדעת הראשונים ז"ל היה דכיון דלא מיפשטא ואיכא למיחש לתקלה אין פודין דשוא"ת שאני, ועוד דכיון דבגמ' פשט לה מההיא דלוי בר דרגא לא שבקינן פשטין דחלמא משום ספיקא דאביי דאמר מאן לימא לן ע"כ.

ועיי' בטור (יו"ד סי' רנב) שפסק כהרא"ש ודעימיה. והב"י (שם) כתב' דלדעת הרמב"ם, הרשב"א והרי"ן אין חילוק בין אשתו לשאר השבויים, דלא כטור. ועפ"י פסק השו"ע ביו"ד (סי' רנב סעי' ד) דאין פודין השבויים יותר מכדי דמיהם, מפני תיקון העולם, שלא יהיו האויבים מוסרים עצמם עליהם לשבותם, אבל אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה. וכתב' בש"ך (ט"ז ד) דמשמע מהשו"ע דאפי' קרובו אין לפדות ביותר מכדי דמיו מפני תיקון עולם. וכן מבואר בגמ' (אותו) אליבא דהשו"ע. וכן הוא בשו"ע באה"ע (סי' נ"ח סעי' ז) וז"ל, אין מחייבים את הבעל לפדות את אשתו יותר על דמיה, אלא כמו שהיא שוה כשאר השבויים. אבל הרמב"ם (שם) כתב' ד"י"א דאשתו כגופו דמיו, ויכול לפדות בכל אשר לו. וכן נקט ביו"ד שם. וביתר הב"ש והט"ז (סי' א) שכוונת הרמב"ם דכיון שיש לו רשות ממשלה בן לבטל בכלל חיוב כתובה דחייב לפדותה. והב"ח (יו"ד סי' א) פסק ע"פ הרי"ן הני"ל דמניחין לפדות יותר מכדי דמיהן בין לבטל וקרוביו וכל אדם כיון דליכא דוחקא דצבורא וכ"ש דאין פודין את מוחים כשאלה לפדות את אשתו, אלא דאין מחייבין לפדות את אשתו ביותר מכדי דמיה, וכן עמא דבר. וכן פסק הש"ך (סי' ד) ויש לעיין במקום שבני המדינה משלמים מיסים לשמירת הגוף, הרכוש ועוד, ד"ל שהמדינה הוי כבעל הפודה את אשתו שלש"ך ודעימיה רשאי לפדות אותה ביותר מדמיה. ואף לחולקים באשתו, ז"ל דמדודו הכא כיון דהמדינה חשיבא כפודה את עצמו שרשאי לשלם יותר מכדי דמיו, כי על דעת כן שילם, וכן כל בני המדינה. שו"מ שכן נקט הגרי"ק זצ"ל (ארחות רבנא ח"א עמ"י ס"ז).

ג. איך משערי את כדי דמיהם

ועיי' ברש"י (כתובות נ. ד"ה תרי) שפירש דיותר מכדי דמיהם היינו לפי הראוי לימכר בשוק. וכ"כ הריטב"א (שם) בשם הראב"ד, המ"מ (אישות פי"ד ה"ט) והיש"ש (שם פי"ד סי' סו). וכן נקט המהר"ם לובלין (סי' טו) וכתב' דאע"פ דבארצנו אין רגילות למכור עבדים, מאחר שלא מצינו בשום א' מהאחרונים שום גילוי דעת שבזמננו שיתנה הדין מסתמא גם בזמננו צריכין להעריך דמיו כמה היה שוה לימכר בשוק שמוכרין שם עבדים שפחות כגון בארץ ישמעאל, והכל לפי הזמן והענין, עיי"כ.

והמאירי בגיטין (נה.) כתב' נמי כדבריו רש"י, ובכתובות (כב. ד"ה נשבת) פירש שהוא לפי ענינם וכבודם, ודלא כמו שפירשו רבים דהיינו כעבד הנמכר בשוק. והרדב"י ח"א סי' מ' פירש שהוא כמו שנפדים שבויים עכו"ם ולא כעבד הנמכר בשוק. וכן נר' דפסק הפת"ש (סי' רנב סי' ה) וצ"ח לרדב"י ח"א סי' תצ"ח שמבואר דס"ל דהכל לפי הענין שהרי התיר השלם חוב של ישראל מדין פדיון שבויים, עיי"ש. ולמעשה י"ל דהכל לפי הענין, דמסתבר דאף החולקים יודו כשאין מנהג העולם לפדות כלל לפי שער העבדים. וכן השבט הלוי (ח"ה סי' קל"ג סי' ד) כתב' שהכרעת המאירי במסי' כתובות נראית יותר, לולא דאין הכרעת קטן כמוני מכרעת, עיי"כ.

ד. יש משום סכנה לשבויים

איתא בגיטין (נה.) מעשה ברבי יהושע בן חנניה כו' אמרו לו תינוק א' יש בבית האסורים כו', אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה שהינה אז כמאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו, אמרו לא אז משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטין עד שמורה הוראה בישראל, עיי"כ. ופרשו התוס' (ד"ה כל) דאע"פ שלא פודין ביותר מכדי דמיהם מ"מ כי איכא סכ"כ פדיון שבויין יותר מכדי דמיהן כו' אי נמי משום דמפולג בחכמה היה, עיי"כ. ובדף מ"ה ע"א (ד"ה דלא) תירצו לפי שהיה מופלג בחכמה, אי נמי בשעת חורבן הבית לא שייך דלא ליגרבו, עיי"כ.

והרמב"ן (גיטין מה. ד"ה משום) כתב' ד"ל דהתם בשעת חורבן הבית ולכא משום דמיגרי בהו טפי שהרי כולם בשבי הלכו, אי"נ ר' יהושע דעבד לגרמיה הוא דעבד, ות"ק דפליגי עליה דרשב"ג היינו ר' יהושע ולא ס"ל כוותיה, וי"א דכל היכא דאיכא חששא דמיתה פודין אותן בכל ממון שיכולין לפדותן, ולא מסתבר, דכל שבי כולוהו איתנהו ביה, ועוד דגבי אשה איכא חששא דעריות וילא חששו, ומסתברא ת"ח פודין אותן בכל ממון שבעולם וליכא משום דוחקא וליכא משום אינסוף, שאם אבדו ישראל ממון או מתו משונאיהם הרבה יש לנו כיוצ"ב ות"ח אין לנו כיוצ"ב, עיי"כ. והרשב"א שם נקט כב' תירוצי הרמב"ן.

פניני הלכה

האם סומא מחוייב בהדלקת נרות הנוכה

תניא (בי"ק פ"ג.) ר' יהודה אומר סומא אין לו בושת, וכן היה רבי יהודה פטור מכל דינים שבתורה. וכתבו התוס' (שם ד"ה נה) דאע"פ דפטור ר' יהודה סומא מכל המצוות מ"מ מדרבנן חייב, דאלי"כ יהיה כמו נכרי שאין נוהג בתורת ישראל כלל.

וכתב הרא"ש (כלל רביעי סי' כ"א) דהלכה כרבנן דסומא חייב בכל המצוות. והביאו בבב"ב או"ח סי' נ"ג. וכ"כ בבב"ב (שם ד"ה נה) דאע"פ דפטור ר' יהודה אלא חייב בכל המצוות מדאורייתא, אבל מדרבנן אפי' ר' יהודה מודה דחייב שלא יהיה כגוי וכמ"ש התוס'. וכ"כ במג"א (סי' ס"א) דאין ה"ל כר"י, וכמו שפסק הב"ח, ודלא כנהל"ת צבי (עטרת צבי סי' כ"ז) דכתי' דחייב בכל המצוות מדרבנן.

ועיי' בבב"ב (סי' תע"ג) דכתב דסתם דר' ירוחם (נתיב ג) ריש חי"ן, ונתיב י"ג ריש חי"א) דסומא חייב בכל המצוות מדרבנן. ותמה על דבריו דלא פטרו מכל המצוות אלא ר' יהודה, ולית הלכתא כוותיה.

וכתב הפר"ח (סי' נ"ג סי' ס"א) דמהש"ס בכמה דוכתי מוכח דאין דלא סומא חייב בכל המצוות מדאורייתא, וזו היא דעת כל הפוסקים, והכי נקטינן. וכ"כ בס"ס תע"ג ע"ש. ועיי' מ"ש בשדי חמד (דברי חכמים סי' ס"ט).

והנה בשו"ת מהרש"ל (סי' ע"ז) נשאל ע"י סומא אחד אי חייב בנרות חנוכה או לא, דיש פנים לחייבו הואיל ונרות חנוכה לאו להנות נטנו, ואין מברכין עליהן לראותן אלא להדליקן, וגם ק"ל הדלקה עושה מצוה, או נימא מאחר דאינו בכלל פרסום הנס שהרי אינו רואה בהן, גם לאחרים אינו חייב לפרסמה, ואינו דומה למה ששנינו במגילה (כ"ד.) דסומא אפי' שלא ראה מאורות מימיו פורס על שמע ומברך יוצא המאורות, דשאני התם דקאי על בריאת אורו של הקב"ה שברא בעולמו, ואף הוא נהנה באור בעבור שאחרין רואין ומוליכין אותו למקום חפצו וכן שאר תשמישין, אבל הני נרות שאינן לתלוי אלא לראותן בלבד לפרסם הנס, והך גברא לאו בר ראות הוא, לא.

והש"ס דברום אלא בבית שאחרים מדלקים ויכול להשתתף בפירות ויברכו עליו הוא עדיף, וכן אם יש לו אשה א"כ אשתו מדלקת עליו, אבל אם אין לו אשה ויש לו בית, צריך הוא להדליק ע"י סיוע של אחר. ונהי דהוא לאו בר ראייה, לא גרע ממצות ציצית דכתיב וראייה אותן, ואפי"ה סומא חייב בה מריבוי של "תכסה בה" כדאיתא בפרק התכלת (מ"ג.), וכ"ש בנרות חנוכה שאחרים רואין אותו והוא עושה בהן פרסום לאחרים הרואין, שהוא חייב בהם. ואין ה"ל כר' יהודה דסבר דסומא פטור מכל המצוות (בי"ק פ"ג.) וכמו שכתבתי בפרק החובל, וא"כ חייב מן התורה בכל המצוות. ואינו דומה לברכת מואר האש דכתב רבב"ה בפ"ב דמגילה שאינו מברך, משום דהמצוה אינה תלויה בהנאה לחוד אלא דוקא בראייה עם ההנאה כדקתני התם אין מברכין עד שיראה השלכת וישתמש לאורה. עת"ד.

והביאו המג"א (סי' תרע"ה) סי' ק' ד', ולא העיר מידי על דבריו. וכתב' הא"א (שם) דסומא חייב כשיש לו בית מיוחד, ומוציא נמי אחרים לפי זה. וכ"כ במ"ז (סי' תרע"ה סי' ה) דסומא חייב בנ"ח, וצ"ח למג"א הנזכר.

ואף העולת שבת (סי' תרע"ז סי' א) והאליה רבה (סי' תרע"ה סי' ה) הביאו בסתמא דברי מהרש"ל. וכן הוא במזבח אדמה (לגר"ר מיוחס זצ"ל - סי' תרע"ז). אולם במ"ק (סי' תרע"ה) כתב' - כתבו האחרונים ז"ל בשם רש"י דסומא יש לו להדליק, ואפשר דמדודו דאינו מברך, והכי משמע לי מדאמרין הוראה מברך, ודו"ק. ואפי' את"ל דבר חיובא הוא בשאר מצוות מיהו במצוה דתלמי בריאה ודאי שאני. אע"פ דטעמא יהיב מהרש"ל שמוטל עליו לקיים פרסומי ניסא לאחרים, אפי"ה לא בריר כולי האי ואין לו ראייה. גם י"ל דלאו בר חיובא הוא, עמ"ש בס"ד בתשובה לענין סומא בקה"ת. ואף ל"מ"ד דחייב בכל המצוות, דילמא מדרבנן, משו"ה עדיף טפי דלא יברך. ואצ"ל שאין מוציא אחרים. עת"ד. וחזר ע"ז בסידורו עמודי שמים (דף קמ"ז ע"ב).

